

Alexandre Galí, la recerca de la llum

JORDI GALÍ I HERRERA

PER TAL DE SITUAR LA FIGURA I EL PENSAMENT D'ALEXANDRE GALÍ EN EL CONTEXT DELS ANYS QUE LI VAREN ÉSSER concedits de vida, convé primerament considerar les característiques de la seva personalitat, la seva filiació ideològica i el seu «status» en la societat catalana.

Coordenades personals

Alexandre Galí era un gran senyor liberal, per al qual el valor suprem de la llum de la raó i la inviolabilitat del pensament individual eren dogma. Aquestes creences no sols no eren incompatibles amb la tradició cristiana i el dogma catòlic, sinó que cal afirmar que mai no va deixar d'ésser cristià per bé que la seva pràctica religiosa catòlica va passar per alternatives diverses. Mai no va ésser un militant catòlic ni un militant de qualsevulla altra cosa. Era l'antítesi del que normalment s'entén i queda comprès en la paraula militant. Admetia racionalment el dogma catòlic en tot el que té de supraracional, com admetia racionalment el catalanisme com a única manera de realització humana seva i de la comunitat a què pertanyia. I, dins la seva adscripció racional a l'«etnos», a la «raça» (la paraula apareix repetidament en la seva obra), posava un èmfasi especial en el fet de la llengua, perquè sentia la llengua com a instrument màxim d'expressió de la plenitud espiritual de la persona i del poble, i la veia com un instrument fonamental del redreçament de Catalunya.

Com tots els grans senyors liberals –hom no pot estar-se de pensar en Benedetto Croce–, Alexandre Galí era essencialment un moralista, un moralista amb una punta de puritanisme, o, si la paraula no us plau, de rigorisme. Tota la seva vida i el seu pensament giren al voltant de l'anàlisi de la conducta humana, en la direcció d'una racionalitat tenyida d'un cert escepticisme, una racionalitat entesa com la força més important que pot conduir al bé, envers el qual creu que l'home pot dirigir-se eficaçment.

Quant a l'«status» d'Alexandre Galí, podem definir-lo dient que no fou mai un home important. Cal entendre aquest «important»: vull dir amb això que mai no va ésser públicament una primera figura indiscutida. No va ésser un Fabra, ni un Ferran Soldevila, ni un Gassol. El seu lloc és sempre marginal, fins i tot, com veurem, en les més personals i pròpies de les obres que va realitzar. Però arriba en certs moments a ésser «marginalment decisiu». Potser l'única excepció a aquest «status» la trobem els darrers anys de la dècada dels cinquanta i primers de la dels seixanta, en els quals, per molt poc temps, va ésser un «número u indiscutit».

Hi ha dues maneres d'ésser important: malgrat un hom mateix, per la publicitat social de la matèria –seria el cas d'en Fabra– o bé perquè hom fa carrera –i aquest seria el cas d'en Gassol. Voldria treure, encara que és difícil, qualsevol connotació despectiva a l'expressió de «fer carrera»: a posta he triat un exemple, el d'en Gassol, en el qual seria molt difícil trobar-la-hi. Però sempre, hi hagi o no ganes de ser important, hi ha d'haver almenys unes característiques constitucionals indispensables per a l'ascens social. Alexandre Galí o no les tenia o les va dirigir cap a altres direccions i va desapropiar a plena consciència les ocasions d'emprendre qualsevol ascens social.

Ja va entrar a la vida marginalment: era l'orfe que vivia amb el seu oncle Bartomeu i amb el cunyat d'aquest, Pompeu Fabra, més grans, naturalment, que ell, mestres seus considerats i considerables. La seva entrada a l'Escola de Mestres va ésser la seva primera «ocasió mancada». Empré aleshores el camí de Vallparadís, a Terrassa, on era també un marginal d'una constel·lació intel·lectual de la qual Joan Llongueras era potser la primera figura. Quan se li va presentar una nova ocasió d'ascens social i se li va oferir l'escola, va rebutjar-la i va preferir entrar d'administratiu –altre cop la marginalitat– al Consell de Pedagogia.

Parem-nos un moment: ¿tenia o no tenia condicions Alexandre Galí per reemplaçar Bardina en la seva obra que s'esquarterava o per ser un honrat mestre privat com el seu oncle Bartomeu? No ho sabia assegurar, però crec que sí. De fet, a Blanquerna, al Consell de Pedagogia i al Consell de Cultura va donar proves suficients de la seva capacitat, per dir-ho així, gerencial –hi ha molts papers manuscrits que demostren que qui feia els pressupostos, a Blanquerna, era ell–, i l'administració de la Universitat Industrial la portava sense cap fatig. I en certs moments, com veurem, va demostrar una audaç capacitat de maniobra.

Hi havia d'haver, doncs, alguna raó molt pregonera per a aquestes renúncies. Jo em penso que era una idea molt clara que ell havia de defugir qualsevol situació que li possibilités d'advenir ric amb l'ús del seu talent; una rectitud moral que ratllava amb l'escrúpol. Ell era «per a»... Catalunya i la pedagogia, i si bé va fundar una família i va voler que fos una família i tingués una vida digna, en cap moment no va pensar, crec jo, en una expansió material d'aquesta família ni en un patrimoni familiar.

Continuem el repàs del seu «status». Secretari del Consell de Pedagogia, assessor pedagògic de la Mútua Escolar Blanquerna, on fou, evidentment, no sols l'eminència grisa, sinó àdhuc el cap visible, com potser enlloc més. En un cert moment, l'any 1930, pren una iniciativa, la de reconstruir el Consell de Pedagogia. Però és escombrat per la gent que feia carrera amb i en la política de la República. Només en Gassol s'adona, probablement, de la incorrecció moral i de la baixa qualitat tècnica d'allò que substituïa el que Alexandre Galí s'havia proposat de crear o de recrear, i el recull al Consell de Cultura de la Generalitat, de nou en el lloc marginal de secretari. Esdevé, altra vegada, però d'una manera diferent, eminència grisa: el seu prestigi personal ha augmentat, però la seva independència política el limita extraordinàriament davant una pila de gent que no fa més que administrar barroerament com a propis els fruits d'una victòria electoral.

La seva darrera sortida pública és amb la resurrecció pedagògica que s'inicia els anys cinquanta, de la qual hem parlat i parlarem amb detall. Hom el va utilitzar i abandonar, de vegades de manera poc elegant, i certament no va fer el més petit pas per «capitalitzar» en cap sentit la seva posició.

Aquesta reserva, aquesta al·lèrgia a l'honor i a la publicitat, són una de les causes, certament, que Alexandre Galí sigui tan poc i sobretot tan mal conegut.

El tercer paràmetre a considerar, les característiques permanents i constitutives de la seva personalitat, es podria potser definir dient que era nascut a Camprodon: Alexandre Galí era un muntanyenc, i els muntanyencs són més o menys iguals arreu del món: reserva, tensió interior permanent, com a segona naturalesa imposada per un ambient hostil, roc a la faixa, tenacitat, autodomini, tremp, absència de frivolitat, presència permanent d'un doble fons d'ironia i de tendresa molt pregon, capacitat crítica. Afegiu-hi el que algun francòfon (Dwelschauers probablement, o potser Claparède) li digué en certa ocasió: «Vous êtes un émotif qui se contient», i em penso que tenim dibuixat l'home en les seves línies essencials.

El pedagog moralista

Els primers anys de la vida adulta d'una persona són decisius per a la determinació de la seva trajectòria posterior. En el cas d'Alexandre Galí aquesta fixació d'uns criteris morals de vida es va produir molt probablement abans dels 20 anys. «Des del punt de vista moral, diu, cap als 17 anys havíem clos la nostra crisi religiosa en un sentit francament i profundament catòlic i practicant, sense abandonar mai, però, el sentiment de la necessitat d'una fórmula més justa d'organització de la societat que no consideràvem renyida amb l'Evangeli ni amb el sentit més pregon i real del catolicisme». I, juntament amb els criteris morals, una línia concreta d'acció: llengua i pedagogia seran els dos eixos del seu treball, al servei del redreçament del seu poble, que entén d'una manera molt específicament moral.

La seva primera actuació pública, després de deixar de banda una possible carrera en el comerç, és a l'Escola de Mestres de Joan Bardina. En ella es posa de manifest una qualitat poc freqüent en el nostre catalanisme: el realisme que podríem anomenar «gerencial»; la capacitat d'adonar-se que una cosa és possible i viable i de les causes internes i externes per les quals aquesta cosa és o no viable i possible. Alexandre Galí, home d'ideal, no va ser mai un irreflexiu i tenia un instint encertat per notar si un home o una institució era sòlida i profunda, o bé només era una bella aparença o un ideal o una utopia irrealitzable. En aquest cas, va veure «amb tota claredat que l'Escola havia complert el seu cicle vital». I per primera vegada en la seva vida –i no fou l'única– va adoptar sense vacil·lar el paper desagradable de moderador d'entusiasmes, d'home que dóna el toc d'alerta i desnona il·lusions poc fonamentades. Aquest paper, que li va valer silenciaments, reticències i reserves, el va exercir sempre que alguna cosa li semblava poc sòlida, en la convicció que calia actuar en tota ocasió racionalment i fonamentada.

A l'Escola de Mestres de Joan Bardina, que l'atreia i amb l'esperit de la qual se sentia fortament identificat, malgrat conservar davant d'ella tot el seu esperit crític, segueix l'Escola Vallparadís. Alexandre Galí té 24 anys. Primera obra personal, la gènesi, història i contingut de la qual explica prou bé ell mateix.

Alexandre Galí

A qui examina, però, els papers que han quedat d'aquesta escola, sobten dues característiques, relacionades entre elles: la primera és la importància donada als primers moments de la infància, al pàrvul; la segona, la presència com a fil guiador de la seva pedagogia, d'un extraordinari *esprit de finesse*, una finor espiritual capaç de discernir, no ja el bé i el mal, sinó els matisos més delicats de l'acolliment respectuós, de l'atenció personal, de la sensibilitat als sentiments dels altres, i tot plegat sense la més mínima afectació, guiat per una racionalitat quasi ascètica.

Alexandre Galí creia –i ho cregué tota la vida– que el redreçament del nostre poble passava per aquest afinament de la sensibilitat i que calia començar pel començament, per l'escola i pel pàrvul. El seu ideal pedagògic era pregonament influït per l'*esprit* francès del XVII i del XVIII, i en un grau molt menor per la *strenuous life* que havia guiat la pedagogia de Bardina.

El terror espiritual de Catalunya no era pas prou assaonat per a un assaig d'aquesta mena. Ni per a aquest ni per al de Pau Vila ni per al de Palau Vera, per cenyir-nos als tres més rellevants. Vallparadís és, encara avui, evocat com l'«escola de la cuca». Certament, la «cuca», la pedagogia que després s'ha anomenat –abusivament– activa, formava part de l'*esperit* de Vallparadís, però no era pas el símbol més apropiat. Més significatiu seria aquest: «A voltes improvisàvem. Un any, per la Candelera, vam aplegar als nois al voltant nostre en una otomana, deixalla de l'antiga Agrupació Regionalista, i els vàrem parlar del símbol del foc i de la cera lligant-los amb la festa del dia, amb la litúrgia de l'Església i traient-ne el sentit moral pregon. Ens havíem inspirat en el text del Pseudoareopagita. Els nois es van impressionar. Vam recomanar-los a tots, xics i grans, que a la tarda duguessin una candela, i quan va ser fosc vàrem apagar els llums i, amb les candeles enceses, alumnes i professors, els més xics al davant, vàrem organitzar una puerilíssima processó».

Cal llegir les pàgines que el mateix Galí dedica a l'Escola Vallparadís per adonar-se del valor de l'assaig, del seu inevitable fracàs extern i de la solidesa de les línies mestres del pensament i de l'activitat del seu creador, que perduraran la resta de la seva vida.

La construcció del país

A la tardor de 1915, Alexandre Galí traspasa l'Escola Vallparadís i entra al Consell d'Investigació Pedagògica, després Consell de Pedagogia. Prat de la Riba, aquest pescador d'homes, l'ha «fixtat»: havia vist Vallparadís; havia donat a Alexandre Galí la secretaria de l'Escola d'Estiu de 1915. L'home li va interessar per a l'Administració Pública que estava bastint per a Catalunya. La problemàtica personal d'Alexandre Galí quedava enfocada amb aquesta decisió: d'una banda, no havia d'entrar en el món de la competició econòmica fent de l'escola el «modus vivendi» que li permetés el matrimoni amb Josefa Herrera, mestra que fou de Vallparadís; i de l'altra, la seva incorporació, per modesta que fos, al Consell de Pedagogia li obria els horitzons extraordinaris d'aquest moment tan creatiu de la nostra història i el goig de participar-hi. A més, per utilitzar els seus mateixos termes, «Vallparadís havia complert, també, el seu cicle vital» i el Consell de Pedagogia necessitava algun permanent nou i amb empena.

Des d'aquest moment i des de l'administració de la Universitat Industrial, Alexandre Galí va poder observar o va poder col·laborar en l'obra formidable de creació institucional que s'estava realitzant a Catalunya, d'una manera especial a través de la Diputació de Barcelona i de la Mancomunitat de Catalunya. Obra d'un país, dirigida fins a l'any 1917 pel seny ordenador de Prat de la Riba, per a qui Alexandre Galí guardà sempre un record i una admiració que no va tenir mai certament per a cap altra persona. Entre els 29 i els 37 anys (1915-1923) tingué, doncs, la sort de viure –sense adonar-se'n certament, perquè hi era dins– un dels moments cabdals de la història de Catalunya: amb totes les seves grandeses i les seves misèries, les rivalitats internes i els inevitables errors. Afortunadament per a Catalunya, ell mateix ha pogut traçar les línies mestres d'aquella epopeia: Universitat Industrial amb la seva multiplicitat d'institucions –de l'Escola del Treball a la de Bibliotecàries, passant per la dels Bells Oficis–, l'afer Ors i el canvi de to que es produeix en el moment de la mort de Prat de la Riba, que divideix aquest període en dues parts ben definides: 1907-1917, amb un acme molt clar els anys 1914-1917, època de les grans creacions genials; i 1917-1923, moment d'un major volum, d'una major diversificació, potser fins i tot d'una millor qualitat, però mancat d'aquella ferma i silent direcció, poderosa i equilibrada, de Prat de la Riba.

Aquests anys, que corresponen als primers del seu matrimoni i al naixement dels seus primers fills, es converteixen en substància del seu ésser i el configuren definitivament. En la seva vida pública podem considerar-hi dos aspectes principals:

Com a secretari del Consell de Pedagogia, havia de conèixer, comprendre i dur a terme les decisions de dit consell. En línies generals podem dir que el seu paper, la seva «cotització» en aquesta entitat va anar creixent i consolidant-se al llarg del temps. No era ja solament l'instrument eficient i escrupolosament honrat amb el qual tothom podia comptar, sinó que, dia rere dia, la seva veu i la seva opinió era més escoltada i respectada –ell, el més jove i sense títol de cap mena! Anava pel camí de convertir-se en eminència grisa i seny ordenador no sols del Consell sinó de tota la màquina creadora d'institucions educatives i culturals de la Mancomunitat. En aquesta mateixa línia, encara que amb un paper molt més passiu, cal situar la seva tasca d'administrador de la Universitat Industrial.

L'altre aspecte és el de la seva activitat creativa personal. El 1915, i potser una mica a tall de prova, Prat de la Riba el situà com a secretari de l'Escola d'Estiu. A partir de 1916 i fins a 1923, i encara després de la Dictadura, l'any 1931, Alexandre Galí en fou el director.

En la direcció de les Escoles d'Estiu, com en la del Butlletí dels Mestres, com en l'Assessoria Pedagògica de l'Associació Protectora de l'Ensenyança Catalana, com en la de Blanquerna, Alexandre Galí mostra ja plenament arrodonit el seu sistema adult de dirigir que és exactament la seva manera d'exercir el magisteri. Sap molt bé el que vol i potser encara més el que no vol: en les Escoles d'Estiu no hauria tolerat, per exemple, el menor relaxament en el treball o en la moralitat, com no l'hauria tolerat a Blanquerna, com no hauria tolerat un article petulant en el Butlletí dels Mestres o un llibre de baixa qualitat material o formal a la Protectora. I aquests límits eren immediatament percebuts per tots els que entraven en l'òrbita de les institucions que ell dirigia. Però, al mateix temps, la gent es trobava, dintre d'aquests límits més o menys confusament intuïts, totalment i plenament lliure, i a més s'adonava que hi havia per part d'Alexandre Galí el desig, insinuat només, mai imposat, que cada u manifestés, creés i inventés al seu gust.

¿Va aprendre de Prat de la Riba? És possible. Hi ha molts punts de coincidència entre la manera d'actuar de l'un i de l'altre. Però en Alexandre Galí s'accentua la característica de l'omnipresència espiritual i al mateix temps la desaparició física del creador de l'obra. És així com en les obres més personals d'Alexandre Galí s'aconsegueix que tota la gent que hi participa arribi a ésser ella mateixa d'una manera tan intensa i personal que el creador de l'obra sembla desaparèixer. Tant, que moltes vegades, aquells que, gràcies a ell han arribat a ésser ells mateixos, el desconeixen totalment, no saben ni poden saber qui era i com era. I això és el que ell volia, i en aquest sentit és precisament en el que se'l podria considerar un gran mestre: va saber posar les condicions perquè els altres creïessin imposant el mínim, pràcticament gens, la seva personalitat. Cas raríssim en el magisteri, i propi d'un gran senyor liberal.

Aquesta solidíssima entitat de la presència invisible però constitutiva d'Alexandre Galí en les obres personals de la seva actuació adulta es demostra per un test negatiu molt clar: desaparegut ell, l'obra desapareix. El cas és totalment vàlid a l'Escola d'Estiu, que des de 1932 —i no parlem ja d'aquests darrers anys— no va tenir res més de comú que el nom amb la dels anys 1915-1931, com en Blanquerna, com en el Butlletí dels Mestres. I cada vegada que algú ha intentat la imitació, ha fracassat.

La dictadura de Primo de Rivera acaba aquest període de la vida d'Alexandre Galí, liquidant per la violència l'obra de la Mancomunitat i després la mateixa Mancomunitat. En el primer moment de la transició, se'n manifesta un altre Alexandre Galí: l'home d'acció i d'acció d'efectes polítics, ràpid, eficaç, de cop d'ull encertat i segur. En un altre moment de la seva vida, el de la revolució i la guerra, sorgirà de nou a primer terme aquesta qualitat, per salvar Blanquerna, per salvar la vida dels amics o per salvar monuments, per treure el seu fill d'un camp de concentració... És difícil saber on hauria arribat si hagués exercit amb fins polítics o altres aquesta manera d'actuar que certament no li agradava i que només obligat per les circumstàncies va manifestar. Era capaç d'un plantejament racional, total, amb mentalitat militar —ell, tan enemic de tot el que fos militar— i d'una realització silenciosa, freda, seguint pas a pas el curs dels fets i els avatars del moment, atent a la reacció adequada, calculant perfectament les possibilitats futures. La narració que ell mateix fa de l'afer Dwelshauvers i del que ell anomena «la gesta de Blanquerna» són prou eloqüents en aquest aspecte.

Plenitud tècnica. La crisi

Blanquerna és, potser, l'obra més perfecta d'Alexandre Galí en el sentit que és, probablement, on d'una manera més plena es va realitzar l'estimulant omnipresència invisible en un ambient on la gent es desenvolupava tal com era. Però ell mateix explica prou bé què fou Blanquerna perquè ara ens hàgim de deturar. Assenyalaré, en canvi, el que em sembla ésser els punts clau de la seva vida espiritual en aquests anys que van de l'inici de la Dictadura a la guerra i a l'exili.

Des d'abans de la creació de Blanquerna, en la darrera fase del període que clou el 1923, el món d'Alexandre Galí s'havia eixamplat al mateix temps que els seus interessos s'anaven polaritzant. La línia essencial continuava essent la mateixa: pedagogia com a ciència moral al servei d'una Catalunya i d'un món més cívic. Així, el veiem sortir de Catalunya i entrar en contacte amb l'Institut Jean Jacques Rousseau, de Ginebra: Claparède; Bovet, potser el més impregnat dels homes de Ginebra, i Piaget, en aquell moment a cavall entre una orientació moral i una orientació epistemològica de les seves investigacions. Però més enllà, els moviments per l'Escola Nova, pel Rearmament Moral, la revista «International Conciliation», tot el revival que es va produir després de la Gran Guerra i que és tan desconegut, moviment certament noble d'una consciència remoguda pel desastre, moviment certament fracassat —i potser per això desconegut—, última manifestació històrica d'un determinat esperit liberal. En el biaix d'aquesta direcció central d'interessos, moral i tècnica a la vegada, trobem dues altres menes de contactes amb l'estranger: els destinats simplement a donar a conèixer Catalunya al món i els que aporten a aquesta coneixença una mostra sòlida, positiva i científica de la realitat catalana: les seves participacions als Congressos de Bilingüisme: llengua i Catalunya, aportacions i apreciacions avui dia perfectament vàlides.

Blanquerna va respondre a un punt dolç de la història social del nostre país, el de la possibilitat de contacte d'una societat que estava a punt per a evolucions positives molt importants en el terreny de la civilitat, la sensibilitat i la finor d'esperit, aquella qualitat que Alexandre Galí volia per al país, i la persona, ell, que era tècnicament capaç d'establir el marc on aquest desenvolupament es pogués produir. No és aquí el lloc de fer l'anàlisi i la valoració de la institució. Anotem només que la guerra civil i l'ocupació de Catalunya per les tropes de Franco van destruir-la violentament. Dues etapes reflectides en una frase d'Alexandre Galí, els darrers temps de la guerra: «He pogut salvar l'escola de la FAI, però no la podré salvar d'en Franco».

La felicitat concordança d'una gent que estava a punt i un home tècnicament capaç d'emmarcar-los per tal que aconseguissin allò que sense saber esperaven, es manifesta d'una manera indubtable a través de l'actitud d'un gran nombre d'exalumnes: la sensació que hom té en veure'ls i en parlar amb ells que «allò» va ésser una espècie de somni real on es va dibuixar per uns breus anys què podia ser un món cívic de germanor i respecte, de joia, pau i de plenitud. És curiós adonar-se fins a quin punt el «senyor Galí» és, pura i simplement, un punt de referència quasi mític a través del qual es va despertar el que ells consideraven el millor de la seva personalitat.

Però el senyor Galí, encara que ni els seus alumnes i ni tan sols el seus professors de Blanquerna ho sabessin gaire, era una persona que madurava, en aquell entreguerres, en dos sentits que eren gairebé oposats. D'una banda, la preocupació moral anava esdevenint la preocupació pel curs de la història i, de retop, la reflexió sobre l'home: el món que veia no era el que ell havia somniat. Un paràgraf d'ell mateix aclarirà què vull dir amb això. Comentant una conferència al Centre de Dependents donada l'any 1911, diu: «Accentuarem talment el paper de la societat –societat cal entendre aquí, evidentment, pel context, societat organitzada o sigui estat–, que li atribuïrem el dret, que després de tràgiques experiències li hem hagut de negar d'arbitrar a través de l'escola l'educació dels infants. Però fins i tot negant-li aquest dret, sempre és la col·lectivitat adulta la que pesa d'una manera decisiva en la formació de les generacions, tant si l'escola hi col·labora com si no hi col·labora».

En poques paraules, Alexandre Galí olorava els totalitarismes falsament racionals que ens han portat a la situació actual. Patia l'antinòmia: no podia renunciar a la racionalitat –la racionalitat de gran senyor liberal, que ell era– i veia, al mateix temps, com els sistemes racionals convertits en ideologies amenaçaven la mateixa substància humana. Dos escrits, inèdits i no llegits encara, sobre ètica, corresponents als anys 30, podran probablement aclarir, el dia que la seva obra sigui completa al carrer, alguns aspectes d'aquesta profunda crisi espiritual. La seva participació en el debat de l'any 1928 sobre la prioritat entre caràcter i intel·ligència és un indicatiu de com el tema el preocupava.

Però ell no podia renunciar a la racionalitat, a l'ideal d'estat societat d'homes lliures. I els mateixos anys que dubta del camí emprat pel món civilitzat i comença a cercar quines poden ser les línies mestres d'aquest possible estat societat d'homes lliures, porta a terme el que, des del punt de vista tècnic, és la seva obra cabdal: la mesura objectiva del treball escolar. Pragmàtic, posant entre parèntesis una psicologia que se li revela com una arma plurivalent, perillosa i en darrer terme poc eficaç, retorna a la base de l'escola: llegir, escriure i comptar, fonaments tècnics indispensables de la nostra civilització. L'organització escolar i l'eficàcia tècnica li apareixen com una base sense la qual ni la psicologia que fonamenta l'aprenentatge joïós, ni l'activitat que n'esdevé el motor, no serviran més que per a la creació de generacions inconsistentes i mancades de fons. Quins han de ser els fonaments ètics d'una societat organitzada d'homes lliures no ho sap ben bé, en aquest moment que l'ideal liberal trontolla. Però que cal ensenyar a llegir, a escriure i a comptar, sí. I aquesta conquesta queda i quedarà, en la nostra pedagogia i en la història de la pedagogia: la mesura objectiva és una de les obres mestres de la pedagogia mundial del segle XX.

Hi ha un fet desconegut que revela fins a quin punt Alexandre Galí sentia en profunditat la crisi de la nostra civilització. L'any 1930, caiguda la Dictadura, va fer passos per reincorporar Blanquerna al que avui en diríem el sector públic. Francesc Cambó va dissuadir-lo. El polític liberal intuïa que l'època de creació joiosa de la Mancomunitat havia passat i que Catalunya era arrossegada per una torrentada tumultuosa d'àmbit europeu vers les radicalitzacions i els totalitarismes. I, efectivament, amb la República s'inicia per a ell el que serà el preludi de l'exili interior. El Consell de Pedagogia que intentava refer és barroerament substituït pel Seminari de Pedagogia de la Universitat, del qual és pràcticament apartat. Se li treu l'Escola d'Estiu. Només la presència d'aquest gran entusiasta generós que fou Gassol va aconseguir que es mantingués com a secretari del Consell de Cultura, silenciós secretari poc escoltat i a vegades bescantat per gent fàtua, petulant i ingènuament creguda que en un tres i no res realitzaria la utopia, incapaç de veure la tempesta que s'acostava. I d'altra banda, se sentia cada vegada més allunyat dels qui foren els seus –o almenys aquells en qui confiava–, la gent de la Lliga. Entre una Esquerra petulant, banal i fexistoide i una Lliga egoista i en certs moments traïdora, en aquells anys quan malauradament tot es traduïa a termes polítics, sense acabar-se d'integrar a Acció Catalana, Alexandre Galí va viure una silenciosa tragèdia. Unió Democràtica exercia sobre ell una certa atracció –«només Pau Romeva va estar a l'altura, digué en certa ocasió, en el debat sobre la Llei de Contractes de Conreu»–, però la militància catòlica el repel·lia: no era el seu «estil». Alexandre Galí no volia ésser més que un funcionari eficient d'un país civilitzat i hom el posava davant el dilema «militància o ostracisme». Va optar per la fidelitat al país en el silenci del compliment del deure.

L'historiador

La guerra va devetllar de nou l'home d'acció. La Mare de Déu del Claustre de Solsona va ésser salvada per ell, com Puig i Ferrater va salvar Montserrat. Va salvar Blanquerna, convertida en institució de la Generalitat, i continuà, fidel al país, la seva tasca de funcionari del govern legítim. Després de la guerra, l'exili, probablement el període més dur i més trist de la seva vida. No en parlava mai. No n'ha deixat referències escrites. Fins l'any 1982 no ha aparegut, entre les pàgines d'un llibre, un paper de lletra inconeguda amb un nom i una adreça. La direcció d'una colònia de nois refugiats –en queda una fotografia i un record oral: «No començava mai el dia sense uns moments de reflexió i comentari espiritual»... com a Vallparadís. Els

quàckers. L'Institut Catòlic de Tolosa. Pierre Bovet. Amb l'entrada de les tropes alemanyes a la zona no ocupada, el retorn. Puig d'Olena on hi havia un fill malalt. Ossa, on la muller havia estat enviada com a conseqüència de la «depuració». Un món de runes espirituals, estrany, on el temps i la vida continuaven. Alguns amics fidels, pocs. La mort del fill. Tot era estrany, com un pesombre on hom flota, no viu. Feinetes editorials, un diccionari llatí fet amb Pau Romeva, que és encara avui el millor que hi ha al mercat per a l'ensenyament secundari. Un cert encaix, a través del treball intel·lectual del retorn dels fills exiliats. La família ja no es refarà, però hi ha les persones, els sobrevinguts, els néts. I mentrestant, l'aparició d'una feina a la seva mida: Pere Puig i Quintana té el mèrit principal, entre els altres membres del Patronat Minerva i els amics fidels, d'haver-lo reinserit en una Catalunya derrotada però no morta: la història de la cultura catalana fins a 1936.

Aquesta és sens dubte l'obra cabdal d'Alexandre Galí. És l'obra més important que s'ha escrit a Catalunya a la primera meitat del segle XX. És, amb la Mancomunitat de Catalunya i la reforma lingüística de Fabra, un dels tres fets cabdals de la nostra història. 14.000 quartilles, 26 volums, constitueix el punt de referència obligat de la nostra continuïtat com a poble.

Per les circumstàncies en què fou redactada té unes característiques molt peculiars.

La primera i potser la més important és que està escrita «en olor d'eternitat». En aquest sentit, és una obra eminentment històrica. La pruja d'objectivitat i exactitud hi són presents gairebé fins a l'escrúpol, com era d'esperar del seu autor. Cal tenir ben present que, diguin el que diguin ara els professionals de la resistència, malgrat la derrota d'Hitler i precisament donada l'evolució del món després d'aquesta derrota, tothom sabia, en el més profund del seu subconscient, que el 19 de juliol de 1936 quelcom, una determinada Catalunya, s'havia acabat. Restava una fidelitat vital insubornable per part d'una ínfima minoria i unes molt nebuloses expectatives de futur que anaven creixent any rere any. Alexandre Galí vivia aquest ambient, sobre el qual no seria desencertat insistir si no volem repetir desenganys i fracassos ja massa freqüents en la nostra història per falsa apreciació del passat. Per això, l'obra, que està escrita com una història de Sumer o de les institucions romanes, conté de tant en tant obertures al futur i s'acaba amb un epíleg que és la *moral*, en el sentit de la moral d'un conte o d'una fàula, de treure d'una història *passada, revolue*.

Aquesta visió d'eternitat, d'història de quelcom acabat és un dels valors fonamentals de l'obra. Malgrat que molts dels protagonistes fossin vivents quan Alexandre Galí escrivia, ell sent l'obligació de parlar-ne com si fossin morts, i com si fossin morts de temps ha. L'època era morta. No es tractava, almenys en un primer pla, de relligar amb el futur, sinó de salvar la memòria del passat. Cap contemplació, cap concessió «política», cap segona intenció o reserva o restricció mental «pel que pogués ésser» en el futur.

Però l'autor havia estat actor. I actor apassionat. Per això, és també autor apassionat. L'«émotif qui se contient» desborda en certes ocasions. I així, la història esdevé al mateix temps epopeia de la Catalunya del primer terç del segle. Una epopeia que té Catalunya com a protagonista.

Obra única, inclassificable, preciosa per al nostre país, instrument en aquell moment de la reinserció d'Alexandre Galí a la vida de Catalunya.

Acabada l'any 1950, no fou mai revisada en la seva totalitat. Consta només una revisió del primer dels volums dedicats a l'ensenyament primari. És possible que si l'autor hagués emprès, deu anys després, la seva revisió total, alguns paràgrafs i judicis haurien estat modificats. L'obra ha quedat nerviosa i cantelluda, i l'adopció, en un clima personal de major estabilitat, de punts de vista més elevats, més profundament humans, podia haver-lo dut a matisar judicis i llimar cantells. El paràgraf final de la història de l'Escola de Mestres fou certament renovat, i si bé la comparació dels dos textos no revela cap canvi substancial, a la segona versió apareix la magnífica frase final que ens aixeca a un nivell quasi sobrehumà: «Avui haig de dir que, malgrat les aparences contradictòries, la lliçó que Catalunya haurà de rebre de Joan Bardina és la del seu terrible sacrifici». Recordo que, preparant una conferència sobre Manuel Ainaud, l'any 1966, em digué apassionadament, referint-se al problema que el tornava a preocupar de l'organització escolar: «L'Ainaud tenia raó». Potser trobaríem altres casos.

Labandó d'aquesta obra és la demostració més clara que Alexandre Galí havia tornat a engranar amb els rodats de la vida i tornava a mirar endavant. El segle XVIII l'apassionava i va emprendre una pila de sondeigs que es manifestaren en la forma de comunicacions a la Societat Catalana d'Estudis Històrics, en els treballs sobre el baró de Maldà i en els contactes amb Jaume Vicens, que en aquell moment estava realitzant l'evolució cabdal i definitiva del seu pensament. L'escrúpol de no ésser un professional i la coneixença dels treballs de Pierre Vilar van frenar-lo en el camí de la investigació històrica «stricto sensu». Però en realitat ell no havia «triat» perquè sí el segle XVIII, sinó perquè hi veia, a nivell català i a nivell de civilització europea –mai més no deixaria de relacionar ambdues coses–, el segle que calia investigar per entendre el present i assenyalar camins de futur.

La recerca de la llum

La darrera etapa de la vida d'Alexandre Galí és impossible de dibuixar, ni que sigui esquemàticament. L'home i el món, el seu món i el nostre món, el món actual, el problema de l'existència: la seva obertura intel·lectual i espiritual era d'una amplitud que no es fa difícil mesurar. Abans d'intentar, malgrat tot, unes prospeccions molt sumàries, cal fer referència a la seva darrera entrada en el món de la pedagogia.

L'any 1950, va obrir un consultori psicopedagògic. Va haver-lo de tancar per manca de clients. Havia arribat cinc anys massa aviat: la moda de la psicopedagogia no va començar fins al 1955. En aquest moment, les escoles que renaixien van començar-se a abocar sobre d'ell: «Jo no tinc escola», repetia sempre, però, malgrat tot, responia a totes les consultes, feia reunions de mestres, organitzava cursos i redactava programes, donava conferències... Per un moment, ja ho hem dit, fou indiscutit. A poc a poc, per un procés que no és aquí el lloc d'examinar, va «passar de moda». Intervingué decisivament també en els moviments institucionals de formació de mestres. I també en aquest camp fou abandonat, per no dir trait.

Es va ressentir d'aquest abandó que, excepte uns pocs fidels i alguns nous deixebles, fou gairebé total. Jo diria que personalment no gaire. Preveïé, i això sí que li va fer mal, el daltabaix del moviment que amb tanta il·lusió i netedat havia començat el 1955. El preveïé perquè en sabia les causes profundes: manca d'una mínima preparació tècnica i crisi moral de fons. No deixa mai d'ajudar concretament, en el primer aspecte, i malgrat tot, a qui li demana ajuda –les seves dues darreres conferències públiques foren a escoles–; però el seu interès pregon era atacar la causa essencial, la crisi moral de la nostra societat, i no els efectes, la banalitat o la frivolitat, els entusiasmes puerils per les noves ideologies.

I és aquí, en aquesta preocupació per l'home i la seva existència, on cal col·locar aquest desbordament d'interessos, aquest aprofundiment intern. L'obra poètica descoberta després de la seva mort, que resta per editar i estudiar, juntament amb els darrers escrits inèdits, podrà dir-nos moltes coses sobre aquests darrers anys tan densos.

Res més revelador que l'inventari del que hi havia sobre la seva tauleta de nit en el moment de la seva mort: les Faules de La Fontaine, Mallarmé, els Sonets de Shakespeare en anglès, la Bíblia, el darrer número de la Documentation Catholique, el darrer número de Scientific American i un carnet de notes.

Foucault, Levi-Strauss, el recull anglès titulat «1984», els darrers volums de la col·lecció «Idees» i dels Penguin Books... aquell home que no comprava mai cap diari estava obert a tot. Estudiava la filosofia de la història, que veia moure entre el temps i l'eternitat, entre jo i Déu. Una història que comprenia totes i cada una de les vides humanes i que sense un pol globalitzador transcendent deixava de tenir sentit. Una història dins la qual es removia l'home a la recerca de la llum.

I la llengua, la seva disciplina preferida tan amorosament acaronada. Veia la insuficiència de la lingüística anomenada moderna, de la qual ell fou l'introduïdor a Catalunya. Centrada en processos d'estructura i de generació, oblidava el fet cabdal que cada paraula pronunciada o escrita és una creació, un acte humà i, essencialment, per tant, un acte moral. Havia quedat profundament impressionat, en un viatge a Ginebra, del fet que les autoritats educatives de major prestigi del món, tenint coneixement de la monstruositat dels llibres de text de l'Alemanya hitleriana, no haguessin reaccionat activament. L'ús del llenguatge per a la mentida ideològica, per a la dominació i l'enviliment de l'home, obsessionava aquell gran senyor liberal que havia treballat tant per a afinar per a Catalunya l'instrument màxim de recerca de la veritat. El moralista, l'home al servei de l'home i cercant la llum de la veritat per a l'home, fou fidel a aquesta vocació fins al darrer moment, i ens deixà, posat a la màquina d'escriure, el seu darrer missatge en defensa de la vida:

«¿Com resoldre que cada home individual fill de pare i mare, per pobre, per infeliç que sigui, pugui valer virtualment com tota la humanitat i com tot l'univers davant de Déu? Perquè, si no és així, si hem de tornar a pensar per uns quants privilegiats, no val la pena de viure. Matar no és cap solució, posats a matar, prou ciència i prou filosofia. Però no es tracta sinó de fer viure i de salvar. La defensa sistemàtica de la vida de l'home, fonament i tradició de l'Església catòlica, no és tan sols una gran posició moral; és l'única posició legítima i sense absurditat».

Jordi Galí i Herrera
és fill d'Alexandre Galí.

Aquest treball va ser publicat en el número 16
de la revista *Relleu*, l'hivern de 1986/87.

Bibliografia selecta d'Alexandre Galí

L'ensenyament de l'ortografia als infants (1928) ♦ La mesura objectiva del treball escolar (1928) ♦ Annals dels Cursos Tècnics de Pedagogia, volum I (1928) ♦ Lliçons de llenguatge (1931) ♦ Introducció a la gramàtica (1935) ♦ *Història de les institucions i el moviment cultural a Catalunya* (1900-1936). Publicat per la Fundació Alexandre Galí en 23 volums (1980-1986) ♦ L'obra completa que edita la Fundació Alexandre Galí ha publicat també: *Darrers escrits* (1967/1969), 1989 ♦ *Escrits pedagògics* (1952/1966), 1990 ♦ *Escrits polítics / Escrits històrics* (I), 1990 ♦ *Escrits històrics* (II), 1991.